

vani njegov javni subjekt, radnička klasa, mogu tu paradigmu da pretvore od utopije u praksu.

Sa petim prilogom u knjizi pod naslovom »Vremensko-prostorna orijentiranost samopravnih interesa i društveno planiranje«, počinje serija tekstova u kojima se osnovne teorijske postavke primenjuju na jugoslovensko društvo. Svako ko bi se opredelio da ih čita, prema naslovima, može biti iznenađen što pravog predmeta (iz naslova) u tekstu zapravo nema. U stvari, Meštović je određeni povod (u ovoj glavi samopravni plan razvoja SFRJ) uzimao samo za podsticaj da u polifoniji diskusija o pojavnom, pokuša da progovori o bitnom. Jer, kao što je ranije istaknuto, društveni su odnosi učinci kapital-odnosa, zakona vrednosti i fetišizma upotrebnih vrednosti u sferama na izgled udaljenim od materijalne reprodukcije. Istu funkciju, dakle služe samo kao povod, imaju u narednim ogleđima obrazovanje, javno mišljenje i društveni kapital, na primer. Samo uz ovakvo objašnjenje može se razumeti da je tekst posvećen »Društvenom planu Jugoslavije 1976 – 1980« moguće i dalje čitati kao aktuelan. U stvari ovaj je ogleđ a dobar primer heurističkog domađaja teorijskog rezonovanja, koje je već tada nagovestilo ozbiljnu krizu u koju smo zagazili počevši od 1980. godine. Sada se, naravno, i nauka vrlo intenzivno poziva da doprine njenom prevazilaženju, isto onako glasno kao što je ranije njeno upozoravanje ostalo utišano.

»Društveno značenje sistema javnog informiranja i samopravni značaj društvenog sistema informiranja« je u vreme objavljivanja (1981. godine) bio prvi pokušaj kod nas da se razluče dva društvena sistema nameđena radu sa informacijama i izvan »pravničke« terminologije kojom su označeni. Ovo je jedan od najrazumljivijih priloga za prikazivača, bez obzira što je na pomenutu materiju primenjen isti metodološki aparat – dakle, oba su sistema onoliko društvena i samopravna, koliko, se temeljni društveni odnosi približe pravoj komunikaciji u smislu izjednačavanja u odnosima i dijaloškog potencijala.

»Samopravnost rada i integralnost obrazovanja« takođe poseduje redosled argumenata kao u prethodnim ogleđima. Počinje se analizom robne proizvodnje, da bi se iz njenih oblika došlo do zaključaka o ograničenim mogućnostima kultivisanja duha u obrazovnom sistemu. Meštović je ovde otišao čak korak u pravcu određenog mehanizma, zalažući se za razvoj »... takvog karaktera društvenih odnosa proizvodnje koji će i sami reproducirati socijalističke oblike društvene svijesti« (str. 183). No, to je danak naporu da se uvek iz jednog pojavnog razvrgne i pojasni celina opšteg, celina temeljnih uzroka. Jedino tako je i bilo moguće napisati ceo tekst, a da se njegov verovatni povod, »reforma obrazovanja«, eksplicitno ne pomene nijednom!

Osmi prilog, »Javnost mišljenja i društvenost djelovanja – rekvijem za ideologiju (?),« da ne ponavljamo više, takođe počinje analizom antinomije kapital-rad. Valja skrenuti pažnju da je u njemu dotaknuta i jedna sasvim nova tema – ideološki upotreba jezika. Posle pojave posebnih knjiga koje su se time bavile (S. Inić, prethodno i M. Danonjić), potrebno je zapaziti da je legitimisano novo pita-

nje naše društvene prakse. Meštović o njemu kaže: »... Uzimajući riječ za zbilju (kao ono što jest i umjesto onoga što jest), političko tumačenje i samo je indikator nedjelotvornog utroška društvenih energija, pa i u najzamašnjoj političkoj aktivaciji koja, ostane li bez realnog oslonca u spoznaji **vrjednosne stvarnosti društva** (njegove interesne struktuiranosti), postepeno gubi i svoj revolucionarnom praksom stečeni etos« (str. 235).

»Društveni kapital, dohodovni odnosi i kreditni sistem« je poslednji, ranije ne objavljivan prilog, u knjizi »Svijet, svijest i zavisnost«. U njemu se Matko Meštović do »grla« nalazi među pokazateljima sadašnje društveno-ekonomske krize u nas. Prema njemu se ophodi istim metodološkim alatom. Stoga, razmatra društvenu svojinu, društveni kapital, fiksni kapital i minul rad, i kreditni sistem, u svetlu klasične Marksove (on rado kaže marksovske) analize. Takav pristup mu omogućuje da zaključi da »društveni kapital nije isto što i podruštvljeni kapital« i da: »Ključna kategorija, društveno vlasništvo, čije je teorijsko definiranje još posve otvoreno, praktički se uzima kao idealitet čiji je realitet pretpostavljen kao nastajući u samom normativnom postupku reguliranja društvenog procesa što se inicirano političkom akcijom« (str. 260). Kada se ovi i ostali stavovi pročitaju, neminovan je zaključak da se i kriza u kojoj se nalazimo pojavila zbog zastoja u procesu oslobađanja rada, nevladavine udruženog rada, kao i zbog negativnih uticaja iz svetskog, kapitalističkog prostora.

Knjigu »Svijet, svijest i zavisnost« nije lako čitati. Zato što je zbirka eseja nastalih u različito vreme i različitim neposrednim povodima, ona kao osnovni nedostatak ima neprestano ponavljanje teorijske argumentacije. Uvek je polazište autora par: kapital – rad, pri čemu je prvi činilac uvek produkcija, odnosno produkcija radne snage, a drugi je produkcija viška vrednosti. To je autorovo polazište bilo da se radi o »učinku« rečenog para na nadgradnju jednog društva (kultura, obrazovanje itd.) ili na svet i njegovu zavisnost. Kada su ovi tekstovi nastajali, i bivali samostalno objavljivani, to je bio njihov neraskidivi polazni stav. Međutim, kada se oni sabrani u knjigu zajedno čitaju, a istorodna analiza devet puta ponavlja, neizbežni su zamor, i privid o tautološkoj argumentaciji. Primetan je, takođe, porast čistote pojmova i metode tokom vremenskog protoka, onako kako su teksovi nastajali za pet godina. U tom smislu, jasnoća analize raste od prvog ka poslednjem eseju.

Pojavom knjige ogroman trud je sada koncentrisan na jednom mestu. Odnoseći se prema njemu i njegovoj doslednosti, pisac predgovora knjige »Matka Meštovića – Jovan Mirić – proglasio ju je za delo u kojem su »sabrani elementi marksističke komunikologije«. No, s obzirom na njen ekspanzionistički karakter prema predmetima drugih disciplina u korpusu društvenih nauka – analiza društvenih odnosa, društvene organizacije, proizvodnje itd. – dobro bi bilo da je komentarišu, i ocenu iz predgovora provere, i poslenici filozofije, političke ekonomije, sociologije...

»fragmenti elejaca – parmenid, zenon, melis«, bigz, beograd, 1984.

piše: tomlislaw perić

Napori istoričara filozofije poslednjih su godina, uporedo s nesmanjenim istraživanjem Platonovih i Aristotelovih učenja, usmereni k spoznavanju ovog, po veličanstvenosti začuđujućeg, stupanja na put filo-sofije koje se zbivalo u svega nekoliko generacija odvažnih mislilaca nezavidnih presokratovcima. Da bi se adekvatno moglo razumeti i duhovno-istorijski situirati klasično doba u razvoju grčke filozofije, prva pretpostavka je usredsređeno suočavanje s njenim izvorima. A izvor grčke filozofije – pa tome sledstveno i . zapadnjačke, koja je manje ili više vidljivim nitima duboko utkana u civilizaciju koju živimo – jeste presokratovsko obračunavanje s mitom kao nainvom slikom sveta i očaravajućom »metafizikom pradoba«. Priča (mythos-priča) više nije bila dostatna za čovekovo usidrenje u svetu čija datost, pred-postavljena, naizmenice porađa strah, čuđenje i napor da se sebi, a time i drugima, učini dohvatljivijim. Priče su lepe, zanosne i utešne. Postojeće ipak nije prepušteno kovitlacu nereda (haos): nazire se već nekakav poredak (kosmos). Ali da li su one istinite? Da li se u njima zaista nahodi znanje o onom što svojim prostim prisustvom i trajanjem izaziva čoveka da se spram njega relevantno odredi? Prvi filozofi, na osnovu ovih sumnji, kreću drugim i novim putem, putem logosa. Zbog toga i jesu prvi filo-sofi, žudenici i tragači mudrosti. Kako se taj prelaz u svojim različitim oblicima odvijao, svedoče nam jonski istraživači prirode, Pitagora, Empedokle, Anaksagora, Demokrit i, naročito, Heraklit i Elejci, u kojih po prvi put filozofija dolazi do svog bitnog određenja.

Jedna stara helenska izreka veli: »Početak je polovina svega«. Imajući ovo na umu, čitanjem knjige »Fragmenti Elejaca – Parmenid, Zenon, Melis«, koju je znalački priredio (s grčkog preveo, predgovor i komentare napisao) Slobodan Žunjić, nameće se sama po sebi misao da je elejska filozofija najmanje polovina početka filozofije. Bilo bi, uostalom, teže pokazati da nije tako nego da je to tako.

Najpre o pitanju koje se nadaje već iz samog naslova. Parmenid, Zenon, Melis; nema ličnosti koja se tradicionalno smatra Parmendovim učiteljem i osnišačem elejske škole: Ksenofana. Žunjić . ne svrstava Ksenofana u elejske mislioce, jer za to ne nalazi dovoljno razloga. Suštinski argument jeste da je njegov panteizam »samo uspešna polemika s Homerom i Hesiodom, ali još ne i teorija o biću«, teorija koju zasnivaju i oblikuju sponenuta trojica. Po Žunjiću, Ksenofan je bio više putujući rapsod nego filozof.

Knjiga je sačinjena iz više delova. Počinje autorovim opsežnim, dokumentovanim i promišljenim predgovorom o elejskoj teoriji bića, njenoj logičkoj i razvojnoj strukturi, te odjecima elejskih ideja u docnijim i našem vremenu. To je, inače, nešto izmenjen tekst koji je bio objavljen 1972. u »Filozofskim studijama«. Sledi prevod ono malo sačuvanih frag-

menata koji se pripisuju Parmenidu i Zenonu iz Eleje, grada u južnoj Italiji, i Melisu s ostrva Samos. Poseban odeljak posvećen je vrlo korisnim i interesantnim komentarima svakog fragmenta. Tek se njihovim čitanjem dobija potpuniji uvid kako u suštini misli ovih filozofa, tako i u razloge za onakav prevod kakav je pred nama. Komentare upotpunjuju napomene o svedočanstvima o životu i delu Elejaca i izvorima zahvaljujući kojim su se njihove ideje očuvale do danas. Na kraju, što ne bi trebalo da bude ispušteno, nalazi se najznačajnijih bibliografija najznačajnijih priloga rasvetljavanju pitanja elejske filozofije.

Nečelo elejske filozofije jeste stav: biće jeste, nebiće nije. To možda izgleda banalno, ali do takve odredbe, zapravo, nije bilo jednostavno dospeti. Tvrdilo se, takođe, da biće nije, a da je sve nebiće, kao i da jesu i biće i nebiće. Od tog stava polaze Parmenid, koji ga je ovako jasno eksplicirao, Zenon u svojim dokazima protiv deljivosti, . mnoštva i kretanja i Melis u izvođenju o beskonačnom jednom.

Osnovni i jedini predmet elejske filozofije je »postojeće, ali postojeće u svojoj biti – biće«. Elejci su, stoga, »čuvari bića«. Ono što se ovde naziva bićem (to on, to eon), prema Žunjićevom tumačenju, još nije bivstvo, bivstvovanje, bitak (einaí) kao svedržeci i sveomogućujući temelj celine bivstvujućeg. Ali, nije ni biće u smislu pojedinačnog određenog postojećeg. Elejsko biće je negde između, ali bliže bivstvovanju nego bivstvujućem, bliže onome što će kasnije dobiti u Grčkoj ime einaí. Kod Elejaca kasnije distingvirani pojmovi još nisu sasvim razlučeni. Iako su novi misaoni sadržaji već prisutni ili se tek slute, za njih još ne postoje odgovarajući izrazi ili se koriste stari termini u promenjenom značenju. Ovo autorovo upozorenje metodički je veoma bitno za pravilno razumevanje elejske filozofije. Ono ukazuje na neophodnost opreza prilikom prevodenja i tumačenja presokratovskog mišljenja. Jer, nije bila retkost da se prevodenjem te misli u savremenu filozofsku terminologiju iskrivilo i zatutilo njeno izvorno značenje i njen stvarni istorijski smisao. U ovom pogledu, indikativan je primer sudbine čuvenog III fragmenta Parmenidove poeme »O prirodi«. Tradicionalno prevoden s »isto je mišljenje i bivstvo« – npr. H. Diels: »Denn (das Seinde) denken und Sein ist dasselbe« – najčešće je razinjevan na racionalističko-idealistički način kao identifikacija bivstva i mišljenja, po kojoj je bivstvo jednako sa svesću, duhom, mens-om, a da je, u krajnjoj liniji, bivstvo to koje misli. Odbacujući krivo tumačenje racionalističke metafizike, Žunjić pokušava da se sopstvenim prevodom, koliko je samo moguće, primakne izvornom duhu tog fragmenta: »Jer, isto se može misliti i biti«. Iako ovaj prevod u najmanju ruku zvuči neobično, on se nada da će njegova stanovita arhaičnost i nekonvencionalnost doprineti da se Parmenidova misao primernije shvati. »Posledice ovakvog prevoda III fragmenta jesu stavovi da se može misliti samo ono što jeste i, obrnuto, da može biti samo ono što može biti mišljeno. To je za Parmenida »biće«.

Pored pitanja o biću, u istoriji zapadnog duha, ovde po prvi put odlučno postavljenog, Elejci se, takođe, pažljivo brinu o istini. Pitanje o biću i pitanje o istini u njih su nerazdvojena

i nerazdvojna. Ontologija i gnoseologija spadaju zajedno: postulirano je jedinstvo ontološkog i logičkog. Njihovi su iskazi, naročito Parmenidovi onto-logički. Struktura odgovara strukturi mišljenja, i obrnuto. Misli se može samo o onom što jeste, a jeste jedino biće. Biće je, pak, dostupno mišljenju, odnosno, samo zato što se ontološke odredbe bića podudaraju s logičkim zakonom mišljenja. Pošto je biće jedno, jedan je i logos, jer logos je logos bića. Zato Parmenid, poetski, kaže: »Svjedno mi je otkuda ću započeti, jer ću se opet tako vratiti« (V fragment).

To da je biće jedno i celo, nestvoreno i nepropadljivo, neprekidno, nepokretno i nepromjenljivo, nije moguće saznati čulnim opažanjem. Čula saopštavaju o mnoštvu, kretanju i nastajanju, tj. o nepostojećem, jer nebiće nije. Ona prikazuju samo privid, pričini. Do istine, do »nepomičnog srca lepo-kruge istine«, može se dospeti isključivo na drugi način. Taj put (methodos) trasiran je u logičkom mišljenju. Logičko mišljenje podrazumeva poštovanje iznesenih logičkih principa i postupaka. Elejci već primenjuju neka od tih načela kojima će kasnije dovršen i klasičan oblik podariti Aristotelov analitički um. Spomenimo, primera radi, princip identiteta i neprotivrecnosti, princip isključenja tečeg, dokaz nazvan reductio ad absurdum, kojeg je usavršio posebno Zenon, i tzv. intuitivni silogizam. Zbog svega toga autor studije naglašava da »ono što nazivamo logičkim mišljenjem, svoj prvi, još nerazvijen oblik, dobija u elejskoj teoriji o biću«.

Parmendovsko razlikovanje između »puta istine« i »puta mnenja« dugo će u filozofiji pružati osnovne koordinate razmišljanju o mogućnostima, načinima i dometima čovekovog saznavanja. Sadržaji i vrednosti tih metoda, kao i njihov međusobni odnos, biće različito određivani, ali će prihvatljivo prevladavanje ove dihotomije uvek biti vezano uz znatne napore u teoriji saznanja.

Iako je kod Elejaca istina, kao što se vidi, smeštena prevashodno u područje logosa, logičkog mišljenja, ona ne pripada isključivo subjektivnom sudu, kakav je slučaj u racionalističkoj metafizičkoj potonjeg doba. Ipak, prema Žunjićevim rečima, tu »postoji« značajna razlika: elejska istina nije istina po sebi, mada nije istina ni po nama. Elejci istinu nisu razdvajali od celine bića niti od onih koji je izgovaraju.

Heidegger ima pravo kada piše da su pitanja o biću i istini izvor svekolike filozofije. Tematiziranjem ovih pitanja, Elejci su – zajedno s Heraklitom – utrljali njen nesiguran put. Štaviše, pitanjem o biću i pitanjem o istini tek se, zapravo, otvara mogućnost filozofije. Držati tu mogućnost i dalje otvorenom znači onda istrajavati upravo u njihovome okružju. Tako se to zagonetke pokazuju ne samo kao životodajni izvor, nego i kao utoka filozofije: utoka ne kao kraj već kao sabiranje energije za novi početak. Jugoslavenski čitalac može biti sve zadovoljniji, jer mu je zahvaljujući ovoj knjizi, vrednom rezultatu kompetetnog truda Slobodana Žunjića, a i nedavno objavljenim knjigama iz ove oblasti »Filozofija Heraklita. Mračnog« Miroslava Markovića, Nollt, Beograd, i prevod zbirke preskratovskih fragmenata Her-

mana Dielsa, Naprijed, Zagreb) značajno olakšan pristup razumevanju prvih, ali sudbnonosnih, koraka grčke filozofije.

veselin čajkanović: »o magiji i religiji«, prosveta, beograd, 1985.

piše: zoja karanović

Za knjigu **O magiji i religiji**, koja obuhvata neke od radova Veselina Čajkanovića, izbor je sačinio Bojan Jovanović. On je ujedno i autor zanimljivog pogovora, u kojem donekle na nov način pokušava da sagleda delo ovog našeg čuvenog naučnika.

Skrećući pozornost čitaoca na dosadašnja fragmentarna istraživanja Čajkanovićevo zamašnog opusa, autor pogovora je pokušao da ukaže na neke njegove do sada zanemarene dimenzije.

Poznato je, naime, da je Čajkanović tragao za ostacima paganskih verovanja u obredima, običajima i našem usmenom poetskom stvaralaštvu. Sve to on je nastojao da sagleda u okvirima komparativnih proučavanja u sklopu indoevropskog kulturnog kruga. Uz to je posebno ukazivao na međusobna preplitanja starijih verovanja sa novijim, odnosno na sinkretizam stare i nove vere. Time je tumačio i ambivalentnost određenih predstava ukorenjenih u tradiciji.

U nauci je poznata i njegova koncepcija o vrhovnom bogu. Čajkanović je, naime, staru religiju svodio na kult predaka i iz njega rekonstruisao vrhovnog boga htoske prirode, čija je prvobitna hipostaza imala vučiji oblik. Danas su jasni i razlozi zbog kojih savremena nauka nije u stanju da prihvati ove, krajnje, rezultate Čajkanovićevo istraživanja.

Širu, animističku i magijsku koncepciju stare religije Čajkanović je takođe osećao. Čini se da na tu dimenziju njegovog dela do sada nije dovoljno ukazivano. Bojan Jovanović je, upravo izborom tekstova u knjizi, pokušao čitaoca usmeriti na to zanemareno polje.

Tako je na animistička verovanja u duhovni supstrat stvari i pojava posebno ona vezana za kult drvca i bilja, Čajkanović obratio pažnju u nekoliko studija obuhvaćenih ovom knjigom. On se, takođe, u nizu radova, bavio i sredstvima magijske prakse, kojima se u našoj tradiciji, u situacijama bespomoćnosti, čovek brani od tih, njemu nepoznatih sila. Sasvim konkretan magijski smisao ovde imaju: magijsko smejanje, sedenje, spavanje, gaženje i puštanje vode u Velikom četvrtku, kojem su u knjizi posvećeni pojedinačni tekstovi. Svim ovim radnjama, naime, želi se utvrditi postupcima, zasnovanim na pogrešnom primenivanju osnovnih zakona mentalne asocijativnosti, delovati na nepoznati, strašni, oduhovljeni svet prirode.

Na kraju treba dodati da pogovor knjizi sluti zaista ozbiljnu i iscrpnu studiju o animizmu i magijskoj praksi kod nas. U obliku u kojem je sada, namenjen širem krugu čitalaca, on pruža tek globalan uvid u zaista složenu i veoma slojevitou problematiku.

I još nešto: pomalo rastužuje činjenica što je, od ukupno dvadeset tekstova iz ove knjige, gotovo trećina Čajkanovićevo tekstova već publikovana nedavno, pre tek nešto više od deset godina, pa se utisku o komercijalnosti poduhvata teško može oteti. Šteta.

»pojmovnik ruske avangarde, prvi svezak«, gzh i zavod za znanost o književnosti filozofskog fakulteta, zagreb, 1984.

piše: zlatko kramarić

Knjiga »Pojmovnik ruske avangarde – prvi svezak« imala je tu nesreću što se u knjižarama pojavila gotovo u isto vrijeme kada se pojavila i epohalna knjiga Aleksandra Flakera »Ruska avangarda« – tako da nije doživjela onu recepciju koju po svojoj vrijednosti neprieporno zaslužuje. Time više što Pojmovnik običnom čitatelju umnogome olakšava čitanje i kretanje kroz ovu Flakerovu knjigu.

U Uvodnim napomenama Pojmovnika možemo pročitati da se ideja za jednu ovakvu knjigu »rodila« u studenome 1977. godine, kada je Zavod za znanost i književnost Filozofskog fakulteta organizirao međunarodno znanstveno savjetovanje pod naslovom »Književnost-avangarda-revolucija« (ruska književna avangarda XX stoljeća), na kojem su sudjelovali i naši i strani slavisti-rusisti iz Austrije, Čehoslovačke, Danske, Mađarske, Nizozemske, DR Njemačke, SR Njemačke, Poljske, Sovjetskog Saveza i Švedske. Savjetovanje je u stručnim i znanstvenim krugovima ocijenjeno više nego uspješno – tako je M. Jovanović u »Književnim novinama« od 16. siječnja 1978. godine napisao da je ovo savjetovanje rezultiralo novim spoznajama o ruskoj književnoj avangardi. Ocjenu M. Jovanovića moguće je provjeriti, jer je građa sa savjetovanja objelodanjena u izvanrednom svesku zagrebačkog časopisa »Umjetnost riječi«, god. XXV, 1981.

Isto tako, organizatori i sudionici savjetovanja »ocijenili su kako je proučavanje ruske avangarde u SSSR-u i izvan njegovih granica doseglo razinu koja ne traži više prvotnu obavijest nego SUSTAVNO istraživanje, a u prvom redu ZNANSTVENU SISTEMATIZACIJU POJMOVA I NAZIVLJA, koje je ruska avangarda uvela u književnost, umjetnost i kulturu (i bez kojih je danas svako proučavanje književnosti, umjetnosti i kulture nezamislivo – op. Z. K.), ili pak onih pojmova kojima se danas služimo kako bismo označili pojedine pojavne oblike što ih je ruska avangarda stvorila. (...) Tako je došlo do zamisli postepene izrade »Pojmovnika ruske avangarde«, koji bi, u pojedinim sveskama, pružao pouzdanu znanstvenu informaciju o pojmovima, skupinama i autorima koji pripadaju sklopu što ga danas poznajemo pod tim imenom.«

Urednici – neizbježni Aleksandar Flaker i Dubravka Ugrešić – »Poj-

movnik ruske avangarde« koncipirali su u tri dijela: u prvom, najposebnijem dijelu, možemo dobiti osnovne informacije o najbitnijim POJMOVIMA ruske avangarde. Tako Aage A. Hansen-Løve piše o pojmu fakture/fakturnosti, koji se »uz pojmove sdvig, montaža i druge, (...) ubraja (...) u one termine, odnosno postupke, koji su neposredno, iz teorijskog diskursa kubofuturističke likovne umjetnosti, preuzeti u diskurs umjetnosti riječi i povrh toga u diskurs sinkrone (formalističke) poetologije. Isti autor obavještava nas i o pojmu motivacije jednog od ključnih pojmova ranog ruskog formalizma. Mlada znanstvenica iz Zadra V. Rister bavi se pojmom groteske/romana – pojmom koji osvjetljava uz pomoć nezaobilaznih djela W. Kaysera »The Grottesque in Art and Literature« i M. M. Bahtina »Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse« (knjiga je pristupačna i našem čitatelju jer je objelodanjena u poznatoj »Nolitovoj« ediciji »Književnost i civilizacija« 1978). L. Szilárd piše o pojmovima karnevalizacije i menipeje i ove pojam dugujemo M. M. Bahtinu. O literaturi fakta piše H. Gunther, a o pojmovima montaže i proizvodne umjetnosti informira nas znanstvenik iz DR Njemačke G. Schaumann. O optimalnoj projekciji, tom, po mišljenju A. Flakera, ključnom pojmu ruske avangarde, piše sam Flaker – prispodobujući ga Blochovom pojmu »princip nada« (više o ovom pojmu rđoguće je naći u Flakerovim knjigama: »Poetika osporavanja«, 1982. i »Ruska avangarda«, 1984). O pojmovima osjeta jezika i prvobitnosti – primitivizmu piše švedski znanstvenik Nils Ake Nilsson, a o pojmu zvjezdanoj jezika D. Oraić.

Drugi dio knjige posvećen je obradi skupina – o grupi »41« piše R. Ziegler, o konstruktivizmu poznati znanstvenik R. Grubel, a o skupini »Serapionova braća« piše znanstvenik iz Novog Sada B. Kosanović. Treći dio Pojmovnika posvećen je njemačkom piscu B. Brechtu i njegovom odnosu spram ruske avangarde, o tom odnosu piše naš poznati germanista Z. Konstatinović, a o Eleni Guro piše I. Rakuša, koja, ocjenjujući djelo E. Guro, ponavlja ocjenu D. Mirskoga: »Njezin profinjen i senzibilan slobodan stih i divno jasnu prozu simbolisti gotovo da i nisu zapazili. Njezine dvije knjige Šarmanka i Nesbnie verbulužata su čudesna zemlja profinjenih i neočekivanih ekspresija najfinijih svojstava iskustva.«

I pored nekih neujednačenosti u vrijednostima (i dužini) pojedinih priloga, s nestrpljenjem očekujemo drugi svezak (najavljen u Uvodnim napomenama) Pojmovnika.

goran tribuson: »polagana predaja«, znanje, zagreb, 1984.

piše: mladen šukalo

Osma knjiga proze zagrebačkog književnika Gorana Tribusona, roman **Polagana predaja**, predstavlja izvještaj zaokret u odnosu na njegovo dosadašnje stvaralaštvo. Kao i rani-